

УДК 355:929 Кићовић Г.
929.52КИЋОВИЋ
COBISS.SR-ID 275160076

Оригиналан научни рад
Примљен: 6. април 2018.
Прихваћен: 2. јул 2018.

Милош М. Дамјановић, докторанд
УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ КОСОВСКА МИТРОВИЦА
e-mail: milos_damjanovic@yahoo.com

НАЈМЛАЂИ УЧЕСНИК БАЛКАНСКИХ РАТОВА –ПОДВИЗИ ДОБРОВОЉЦА И ЧЕТНИКА ГАВРИЛА КИЋЕВИЋА

АПСТРАКТ: Овај рад пружа биографију необичног учесника балканских ратова, са посебним освртом на његову ратну улогу, породичну војничку традицију и живот осталих чланова породице у годинама Првог светског рата и након њега, током мирнодопских година нове државе чији је био поданик. Ради свеобухватног приказа биографије коришћена је грађа различите провенијенције, од документације, преко штампе, до фотографија и оралне историје. За приказ општих догађаја у којима је учествовао коришћена је литература.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Балкански ратови, добровољци, четници, трећепозивци, Гаврило Кићевећ, Крагујевац, Косовска Митровица, Звечан, Албанци, Срби

Генерација Срба која је учествовала у ослободилачким балканским ратовима била је идејно формирана у духу патриотизма, националног ослобођења и уједињења. Непосредно пре избијања Првог балканског рата и у току његовог вођења српска омладина, школарци и студенти увелико су били задојени косовским аманетом, нестрпљиво ишчекивали обрачун са вековним непријатељем који држи њихове сународнике у ропству, ватрено подржавали освету Косова и активно деловали у правцу ширења националистичких идеологија – великосрпства и југословенства. Историјски значајан тре-

нутак избијања рата против Османског царства 1912. године био је идеална прилика за многе од њих да потврде спремност и допринесу процесу ослобођења. Ерупција одушевљења која је захватила српство материјализовала се у виду разних облика помоћи и подршке српској држави, народу и војсци. Појединци из српских земаља и дијаспоре, као и удружења националног карактера, неодложно, несебично и даноноћно су пружали сва расположива средства на услугу српској зараћеној страни. Њихово ангажовање је било значајно на свим пољима на којима су деловали, те стога добродошло и корисно за постизање ратних циљева. Немали број Срба, али чак и припадника других јужнословенских народа загрејаних за југословенство, добровољно се прикључио српској армији, медицинским екипама, хуманитарним мисијама и организацијама, како не би остао искључен из пресудног збивања. На тај начин и сами су постајали актери догађаја који су преломно утицали на ток српске будућности, поставши свакако прекретница у битисању српског бића. Рад многих српских добровољаца, од којих су поједини били познате, јавне личности, углавном је осветљен. Неки од њих остали су непознати домаћој историографији дуже од једног века, што је случај са деветогодишњим дететом Гаврилом Кићевићем из Крагујевца, који ће имати значајну улогу у својој јединици. Распоређен је међу трећепозивце, а ратни пут водио га је према Косовској Митровици, Звечану и околним планинским селима, где је јединица добила од команде задатак да пронађе тајна скровишта наоружања које су поседовали локални Албанци. После узалудних и безуспешних дуготрајних покушаја јединице да изврши наређење, детету-ратнику пошло је за руком да надмудри албанске вршњаке и дозна локацију складишта муниције. За велики војни успех и ратни подвиг најмлађи учесник балканских ратова награђен је унапређењем у чин каплара.

Балкански ратови које су водиле армије двеју српских држава и њихових хришћанских савезница на Балкану представљали су круну успеха у вишеструким војним и дипломатским напорима предузиманим током читавог деветнаестог столећа. Истовремено, они су означавали и сјајан прелудијум у коначно национално ослобођење и уједињење под заједнички државни кров са осталим јужнословенским народима. Имајући у виду целокупан значај победе која се очекивала, нимало не чуди податак да је сав национално здрав субјекат употребио свој потенцијал. Одгајани у породичном окриљу и ширим друштвеним оквирима на косовском миту, васпи-

тавани и образовани кроз школски систем на темељима најславнијих традиција српског средњовековља и идеалима слободе, те сходно томе и солидарности са поробљеном браћом у окружењу, становништво преткумановске Србије с усхићењем и радошћу дочекало је вест о започетом оружаном окршају против евроазијског архинепријатеља.¹

Еуфоричност је посебно била изражена на фронту, међу војницима који су с нестрпљењем прижељкивали победу и ослобођење. О томе је савременик и активни посматрач ратних прилика Вукашин Петровић оставио следећу забелешку: „Рањеници који су стигли са бојног поља причају да је одушевљење наших војника неописано. Наше су трупе имале већ неколико јуриша, које Турци нису смели дочекати, а ко зна, да је јунак само онај, који се не плаши челика, онда је њему јасно шта значи факат да наши војници још у првим сударима са онолико одушевљења лете на јуриш”.² Ратнички дух посебно је обузео омладину, национално освешћену и вољну да добровољно ступи у рат. У том погледу илустративне су речи тадашњег осамнаестогодишњака Милутина Арсића, које се односе и на његове вршњаке у преткумановској Србији: „Ја сам био веома велики националац, тако рећи заносио сам се националним идејама и према томе напустим службу и са још једним другом упишем се у добровољце”.³ Борбено расположење које је захватило српство слободне Србије и Црне Горе, као и у крајевима под аустроугарским су-

¹ На истим узорима израстала је и најмлађа генерација јеврејског становништва Краљевине Србије. Илустративно је сведочење остало иза Паулине Лебл о поимању личне среће ње и њених вршњака: „Нашем нараштају је пало у део да буду извршиоци Косовског аманета. Каква срећа!”. О томе види: Paulina Lebl Albala, *Tako je nekad bilo* (Београд: Aleksandar Lebl, 2005), 188; Милош М. Дамјановић, „Јевреји на Косову и Метохији током Балканских и Првог светског рата”, *Државност, демократизација и култура мира*, ур. Бојана Димитријевић (Ниш: Универзитет у Нишу – Филозофски факултет, 2015), 109–129. Годинама касније, пред освит Другог светског рата у Југославији, филосемитски расположива штампа подсећала је на националну самосвест и родољубиво држање те генерације српских Јевреја, те посредно на њихова осећања и вредносне погледе: „Наглашујемо да су нишки Јевреји, тј. Срби Мојсијевци дали паралелан део доприноса живота, крви, мука и патњи, имовине и снаге, у борби за ослобођење, косовску освету и за уједињење”. О томе види: Небојша Озимић, *Јевреји у логору на Црвеном крсту* (Ниш: Народни музеј Ниш, 2014), 3.

² Вукашин Ј. Петровић, *Мемоари*, приредио Слободан Турлаков (Београд: Српска академија наука и уметности, 2009), 223.

³ Милутин М. Арсић, *Мемоари малага војника*, приредио Милољуб Арсић (Краљево: Историјски архив Краљево, 2016), 9, 18–19.

веренитетом⁴ и у ширем расејању, каналисано је кроз прегршт иницијатива и практичних активности широког дијапазона. Испомоћ коју су појединци и организације пружили у постизању ратних циљева кретала се од прикупљања и дистрибуције финансијске подршке, преко набавке и распоређивања медицинских средстава, услуга и особља, до добровољног приступа регуларним војним јединицама. Значај њиховог пожртвовања, ангажмана и доприноса вишеструко превазилази квалитет захвалности и поштовања које су им указали нараштаји који су уживали у плодовима њихових борби и одрицања. Немогуће је пребројати и документовати подвиге и заслуге свих чинилаца у процесу неповратног слома Османлија са Балкана и одбране остварених ратних тековина од непоузданог бугарског савезника.

Србија је објавила мобилизацију војске 17. септембра 1912. године.⁵ Тиме су започете и завршне војне припреме за предстојећи војни обрачун, док су дипломатске припреме покренуте на јесен 1911. још увек биле у току. Док су се још водили преговори између заинтересованих страна и усаглашавали нацрти споразума, рат против Османлија избио је црногорском објавом 25. септембра.⁶ Недуго затим исто су учиниле и остале чланице савеза – Бугарска, Грчка и Србија, прогласивши рат Османском царству 4. и 5. октобра 1912. године.⁷

Међу добровољцима који су се одазвали унутрашњем позиву и осећању потребе личног доприноса у реализацији узвишених циљева путем оружане акције било је бројног младог света, од којих су неки били и малолетна деца, углавном несвршени гимназијалци. Многи од њих уградили су своје младе животе у интергенерацијски зидану грађевину, чије су територијално проширење и избављење

⁴ Аустроугарска политика према Србима у окупираној Босни и Херцеговини и према Краљевини Србији нарочито је утицала на тамошњу омладину, која је масовно одлазила у матицу где се школовала, студирала, радила и прикључивала добровољачким јединицама или националним удружењима. О томе види: Чедомир Антић и Ненад Кецмановић, *Историја Републике Српске* (Београд: Недељник, 2016), 139.

⁵ Станоје Станојевић, *Српско-турски рат 1912. године* (Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1928), 85.

⁶ Андрија П. Јовићевић, *Дневник из балканских ратова* (Београд: Службени лист СРЈ, 1996), 13.

⁷ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књ. V, св. 3, приредио Михајло Војводић (Београд: Српска академија наука и уметности, 1985), 905–908.

сународника од непријатељског терора платили својом највећом драгоцености. Подстакнута примером својих старијих – родитеља, родбине, другова, суседа и суграђана – мобилисаних у српску војску, српска младеж се свим жаром предала бујици патриотског осећања које је преправило српске земље. Она их је повела ка једином могућем изходишту, па су се најмлађи добровољци слили у војне редове. Због старосног доба, необучености, физичке конституције и борбене некорисности најмлађи ратни добровољци нису послати на бојно поље, већ их је команда препоручила позадини, за обављање помоћних послова. И као позадинци могли су бити од изузетног значаја по опште и посебне ратне циљеве, што ће потврдити и пример најмлађег учесника балканских ратова, деветогодишњег Гаврила Кићевића из Крагујевца, који ће као добровољац и четник, уз постигнуте заслуге, обележити овај пресудни војноисторијски догађај у предворју Европе.

Гаврило Кићевић је рођен на самом почетку по Србе изузетно драматичног и судбоносног двадесетог века, у срцу Краљевине Србије, некадашњој Милошевој престоници, у северном делу Крагујевца. У дому тада 44-годишњег војног капетана Михаила (Мијајла) Кићевића и његове 36-годишње супруге Милеве (Атанацковић?)⁸, 28. априла 1903. године родило се шесто дете, мушки јединац и наследник Гаврило.⁹ Две године после Гаврила породица је обогачена осмом приновом, ћерком Круном, рођеном 30. јануара 1905. године.¹⁰ Прво дете поручник Михаило Кићевић добио је са супругом Милевом још давне 1893. године, када им се 2. септембра родила

⁸ *Beogradske novine*, br. 305, 16. decembar 1916.

⁹ Гаврила Кићевића крстио је 4. маја исте године у крагујевачкој цркви Успења Пресвете Богородице прота Милан Барактаровић, парох крагујевачки. Кум на крштењу био му је ученик IV разреда крагујевачке гимназије Стеван Станојевић, син трговца Митра. Историјски архив Шумадије (ИАШ), Збирка матичних књига рођених Крагујевац, Храм успења Пресвете Богородице, књ. 16-ХП-1902 / 27-Х-1906, стр. 21.

¹⁰ Круну Кићевић крстио је 13. фебруара исте године у крагујевачкој богомољи Успења Пресвете Богородице свештеник Радован Ђ. Димитријевић, парох петровачки. Кума на крштењу била јој је Јелена, ћерка крагујевачког трговца Митра Станојевића. Круна је умрла 16. 12. 1960. године на Звездари. ИАШ, Збирка матичних књига рођених Крагујевац, Храм успења Пресвете Богородице, књ. 16-ХП-1902 / 27-Х-1906, стр. 136. Између два светска рата Круна је радила као учитељица у Бегечу. Удала се за Милана Гавриловића 1932. године. Види: *Просветни гласник* – службени орган Министарства просвете Краљевине Југославије, бр. 12, децембар 1932, стр. 1312.

ћерка Евросима.¹¹ Друго дете, ћерку Надежду, ова многодетна српска породица добила је 9. марта 1895. године.¹² Треће и четврто дете, чије податке о рођењу нисмо успели пронаћи, Кићевићи су добили у годинама између 1895. и 1900. Ђерка Драгиња родила им се 20. октобра 1900. године, као пето дете.¹³ Седмо дете, за које такође немамо никаквих података, Кићевићи су добили 1904. године. Остаје непознаница колико је деце укупно имала ова породица, односно дали је у дому Кићевића после ћерке Круне рођено још неко дете. Ђерке о којима нисмо успели наћи податке звале су се Љуба, Вида¹⁴ или Јела? и Вера.¹⁵

У тренутку избијања Првог балканског рата, октобра 1912. године, Гаврило је био ученик четвртог разреда основне школе. Вест о почетку рата, која се великом брзином проширила Србијом, допрла је и до дома Кићевића у Крагујевцу. Она је употпуњена и сликом бесконачног броја младића из свих крајева малене земље, са села и из градова, који су на уручени позив пожурили да се одазову својим командама. Потресни испраћаји који су организовани били су додатни извор информисања о новонасталим збивањима. У породичној кући Кићевића, у којој су националне вредности одувек заузимае примарно место, живо се разговарало о актуелним дешавањима. Таква тема није могла да остане по страни без детаљног анали-

¹¹ Евросиму је крстио 12. септембра исте године прота Милан Барактаровић, парох крагујевачки. Кума на крштењу била јој је Јелена, ћерка крагујевачког трговца Димитрија Станојевића. ИАШ, Збирка матичних књига рођених Крагујевац, Храм успења Пресвете Богородице, књ. 3-VIII-1893 / 7-XI-1894, стр. 22.

¹² Надежду је крстио 23. марта исте године протојереј крагујевачки Живота Остојић. Кума на крштењу била јој је Јелена Д. Станојевић, ученица IV разреда основне школе у Крагујевцу. ИАШ, Збирка матичних књига рођених Крагујевац, Храм успења Пресвете Богородице, књ. 7-IX-1894 / 23-I-1897, стр. 80.

¹³ Драгињу је крстио 29. октобра исте године у Храму успења Пресвете Богородице Јован Митровић ?, парох крагујевачки. Кума на крштењу, већ традиционално за женску децу, била је Јелена, кћи Димитрија Станојевића, трговца из Крагујевца. Драгиња се удала у Крагујевцу 2. 10. 1946. године за Сретена Вучетића. ИАШ, Збирка матичних књига рођених Крагујевац, Храм успења Пресвете Богородице, књ. 1900-1901, стр. 80. Између два светска рата Драгиња је радила као учитељица у Тителу, где је унапређена у 8 положајну групу. Види: *Просветни гласник* – службени орган Министарства просвете Краљевине Југославије, бр. 2, фебруар 1933, стр. 201. У 7 положајну групу унапређена је 1937. године. Види: *Просветни гласник* – службени орган Министарства просвете Краљевине Југославије, бр. 4, април 1937, стр. 430.

¹⁴ Ауторизовани текст интервјуа са Татјаном Дракулић, у поседу аутора. Мај 2018.

¹⁵ *Beogradske novine*, br. 76, 19. mart 1917.

зирања. Прве жртве из комшилука и града нису могле проћи незапажено и нежалењено од ове национално свесне породице: „Уз пећ се дуго говорило са највећим узбуђењем да је отпочео рат. Било је, кажу, доста рањених. Погинуо је син оног опанчара из треће улице и брат Мице учитељице... Те две смрти за Крагујевац су биле весник нечег непознатог, али врло озбиљног...”¹⁶

Мали Гаврило је с пуном пажњом слушао разговоре својих укућана, који су додатно распламсавали у њему жељу да се придружи ратницима. Мисао о прикључењу борбеним јединицама, коју се није усуђивао да подели са ближњима, није му избијала из главе, остајала је привремено неартикулисана и заробљена у дубини његовог дечјег света и безазленог поимања рата. Гаврилов отац се тих дана и сам припремао за војни одазив и полазак у рат и у таквим околностима имао је да поручи свом сину речи охрабрења и утехе: „Сине Гавро, видим већ да ће од тебе бити ваљан војник. Само треба да порастеш до пунолетства... Тек онда ћеш добити пушку. Даћу ти своју, ено, баш ону, што тамо виси о клину...” Међутим, очево обраћање није било довољно да угаси већ сазрелу одлуку да узме учешћа у текућем рату. Кад већ није могао да пође са оцем, мали Гавра је решио да то учини сам, без добијене дозволе и без знања родитеља.¹⁷

Изненадни одлазак Гаврила у рат изазвао је забринутост у дому Кићевића. Једнога дана није дошао кући после из школе. Савесна и брижна мајка, не слутећи да би њен мали синчић могао да се упутити српској војсци, помишљајући на свакојаку несрећу која би га могла задесити, почела је да се распитује о сину у суседству. И комшије су биле у неверици и шоку, а од неких су се могла добити и прва, непотпуна и нејасна обавештења о последњем виђењу Гаврила: „Видео сам га јутрос, кад је узео своју белу платнену торбу... И пушку...” Та информација била је наговештај где би Гаврило могао да буде и показала је у ком правцу треба наставити даљу потрагу за одбеглим дечаком. Оцу се првом јавила помисао да провери породичну светињу, пушку кременачу опточену срмом, која је стајала окачена о зид гостинске собе. Приметио је празнину на месту где је требало да буде и одагнале су му се све сумње. Да је мали Гаврило

¹⁶ Јован Обичан, „Јединствена ратна историја. Необичан живот једног малог србијанског ЛАУРЕНСА... Дванаестогодишњи дечак каплар у рату. Исповест човека који је као дете учинио велику услугу српској војсци у балканском рату”, *Време*, бр. 6069, 11. децембар 1938.

¹⁷ Исто.

озбиљно решио да оствари своје намере било је јасно када су пронашли писану поруку коју им је одбегли дечкић оставио на свом радном столу: „Ја одох да се бијем са Турцима. Вратићу се кад рат буде готов. Љуби вас Гавра”. Уплашеном оцу није преостало ништа друго но да пренесе вест окупљеним и узнемиреним укућанима. Свечаним гласом, поносно и достојанствено обратио им се речима: „Велика је то ствар кад се и деца мала дижу у бој, за народ свој”.¹⁸

Убрзо је, наравно, уследила потрага за малим Гавром. Напустивши родитељски дом само са белом платненом школском торбом у коју је ставио једну чисту кошуљу и један хлеб и са очевом пушком, Гавра се одлучно упутио на фронт. После тродневног пешачења и опште малаксалости од тешког физичког напора, уноћним је легао крај неког пута да се одмори. Иако је осећао жалост што је напустио породицу без поздрава, Гаврина љубав према отаџбини и народу била је јача. Док је промишљао о тим својим најинтимнијим емоцијама у тренуцима самоће, дечака је ухватио сан. Исте ноћи из сна га је пробудио тежак звук који је допирао из правца оближњег друма, а затим и познати очев глас који му се обратио: „А куда си се упутио ти, мали јуначе?” Угледавши драго лице оца и бројне бркате војнике у близини, а стрепећи да ће га отац вратити кући и спречити у остварењу племените замисли, Гаврило је искрено одговорио оцу и молбеним призвуком саопштио: „Ја кренуо у рат. Оцо, драги оцо, поведи ме... Сад са Турцима није шала... Старији другови су ми поручили да дођем и да им помогнем...” Отац је покушао да га одврати сина од те помисли и убеди га у несврсисходност његове одлуке: „Па како ћеш им, болан, помоћи, кад си још мали. Не можеш ни ову моју пушку честито да дигнеш... Врати се кући, биће ти боље...” Гавро је био упоран да истраје у одлуци и на све начине покушавао да одобровољи оца, да га натера да попусти и да му одобрење. Мали Гавро се кроз плач поверио оцу да би радије наставио пут ка фронту него се вратио сигурном и топлом дому, те да би у супротном остао неутешан. Признао му је да не може да разуме зашто отац не жели да га прими у своју чету, иако му другови са бојишта редовно поручују да пожури и одмени их. Те речи разоружале су војнике и смекшале им срца. Командир је узео Гавра у наручје и сви су заједно у колони одмарширали даље ка бојишту.¹⁹

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто.

Од тог тренутка почињу ратне пустиловине малог србијанског Лоренса, како је најмлађег српског војника у балканским ратовима назвао аутор новинарске сторије Јован Обичан. Гаврило је заједно са својим оцем распоређен у прву чету, првог батаљона трећег позива Шумадијске дивизије. Брзо се адаптирао на строг и дисциплинован војнички живот. С колегама у униформи ујутру се на звук војничке трубе будио, одлазио на оближњи извор да се умије, чистио пушку и пребројавао фишеклије. На списку прозивника био је забележен под бројем 234. Од почетка мобилизације у септембру па све до 10. октобра 1912. године збориште првог батаљона 11. пешадијског пука трећег позива било је у Великој Плани, одакле је по добијеном наређењу кренуо ка свом пуку у Крагујевац, а одатле за Крушевац, Прокупље, Преполац, ослобођену Приштину и напослетку Косовску Митровицу. У близини Звечана батаљон је био распоређен око манастира Св. Богородице у селу Соколица и око села Бољетин, чувеног упоришта тадашњег албанског првака и зулумћара Исе Бољетинија. Задатак батаљона је био да одржава поредак у тим недавно ослобођеним крајевима. То је била и ратна стаза малог Гавра, који се са очевим батаљоном прикључио из Крагујевца.²⁰

Косовска Митровица, у коју је доспео Гаврилов одред, ослобођена је 13. октобра 1912. године, када је у њу око 12 часова ушао Вучитрнски одред, формиран из састава III Армије која је ослободила Приштину. Град је иначе био значајно стратешко место османске државе и, сходно томе, седиште дивизије. Према плановима Команде српске војске град је требало да ослободи Митровачки одред Ибарске војске, формиран по заузимању Новог Пазара, али га је у томе предухитрио Вучитрнски одред, послат да притекне у помоћ, јер се рачунало на жесток отпор османске војске и албанског башибозука.²¹ Отпор надирању српске војске у овом крају планирао је да пружи чувени албански вођа и побуњеник Иса Бољетини, који је дотле стајао иза албанског оружаног устанка против Османлија, а сада се окренуо против Србије. Његовом позиву упућеном сународницима одазвало се око 16.000 лица, спремних да му се потчине у борби против српске војске. Број одазваних Албанаца био је вишеструко мањи од оног који је очекивао Иса Бољетини, иако су претходно

²⁰ Исто.

²¹ „Весна Секулић, „Ослобођење Косовске Митровице у Првом балканском рату”, *Баштина*, 17/2004, 151–171.

упућене озбиљне претње паљењем кућа свих оних који не буду сарађивали.²² Приликом заузећа Митровице победник је стекао и велики ратни плен, који је остао иза поражене османске војске: једну заставу, један топ, четири каре, 29 дивизионих кола, 3.000.000 пушчаних метака, три магацина пуна пешадијске и артиљеријске муниције, 500 пушака, шест вагона брашна, један вагон пиринча, 600 сандука пексимита, више великих шатора, разног болничког материјала, телеграфских и телефонских апарата итд.²³ Али огромна војна средства још увек су се налазила сакривена међу муслиманским цивилима широм ослобођених крајева, па је требало што хитније открити скровишта тог материјала и запленили га. Такав ратни задатак поверен је трећепозивцима, међу којима се, стицајем околности, затекао и мали добровољац Гаврило.

Осим одржавања јавног реда и мира, батаљон је добио задатак да открије скровишта муниције и оружја локалних Албанаца, за шта је остављен период од 1. јануара до 12. јуна 1913. године. Капетан прве класе Јанко Вукићевић окупио је своје војнике и пренео им наређење, поручивши им да пруже све од себе како би испунили очекивања војне команде. Иако спречен да доживи ватрено крштење на бојном пољу, мали Гаврило је спознао да се јунаштво и патриотско дело могу учинити и у позадини, где га је довео прст судбине. Примиетио је мали Гавро забринутост на лицима својих одраслих другова, јер све дотадашње предузете потраге за непријатељским складиштем оружја нису уродиле плодом и било је готово извесно да се ни у наступајућим данима неће постићи помак. У свакодневним извештајима команданта батаљона нерадо се преносила вест о немогућности утврђивања локације непријатељског скровишта оружја. Та вест обесхрабрила је и Гаврила, који је утучен, са ратном спремом напустио војни логор и осамио се у оближњој шуми. Лутајући шумом дошао је до испод Звечана, где је на једној чистини угледао албанске дечаке заокупљене игром. Досетио се да би од албанске деце могао да дозна локације тајних складишта оружја њихових родитеља. Да би отклонио сумњу са себе, скинуо је шајкачу и заједно са кремењачом одложио је у оближњи жбун. Пришао је албанској деци, која су са чуђењем посматрала новопридошлицу, ми-

²² „Димитрије Богдановић, *Књига о Косову* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1985), 168.

²³ „Плен код Митровице”, Ратни телеграми, бр. 15, 22. октобар 1912.

слећи да је у питању неко чобанче из каквог суседног села. Језичка баријера није била сметња за дружење и игру.²⁴

Код тројице албанских дечака Гавро је видео пушчане метке, што га је навело да закључи да деца знају за скровишта муниције. Отрчао је до грма где је сакрио пушку и са њом се вратио међу албанске дечаке. Предложио им је да се играју, тако што ће им он бити харамбаша, пошто има пушку. Албанској деци је повређено самољубље, а пробудила се и неспремност ка покоравану и хвалисавост. Због тога су „зграбили су Гавру за рукав и повели дубоко у шуму да му нешто покажу... Нешто велико...”²⁵

Нови другови одвели су Гавра до улаза у једну скривену пећину, коју српске војне патроле нису уочиле током свакодневних потрага. Са улаза у пећину деца су склонили камен који ју је затварао и пузећи кроз уски пролаз ушла у унутрашњост. За ту пећину су албанска деца знала још пре рата, јер су као чувари стоке добро упознали терен. После повлачења османске војске, локални Албанци су у њој сакрили свој арсенал и запретили деци да ни по цену живота не открију њено постојање. Без обзира на радост која је обузела Гавра када је угледао огромну количину оружја, знао је да мора да остане прибран.. Нестрпљивост у таквим приликама могла је бити кобна, па је Гавро продужио да се игра са њима, а по завршетку игре вратили су пушке у скровиште. То је учинио и Гавро са својом кремењачом, да не би побудио сумњу албанских вршњака. Био је свестан неопходности таквог поступка, али и принете велике жртве за свету ствар јер је остављао породично благо и није поштовао очев аманет „да је највећа срамота за јунака вратити се без светлог оружја...” Када су завршили игру деца су вратила улазни камен на место и отишла својим кућама, а својим очевима нису испричали ништа о забрањеној игри са непознатим малишаном.²⁶

У међувремену је нестанак малог Гавре изазвао панику и забринутост у војном логору. Помишљало се и на најгоре, на опасност да је страдао у шуми. Формиране су патроле које су кренуле да га пронађу по сваку цену. Док је у логору батаљона владала узнемире-

²⁴ Јован Обичан, „Јединствена ратна историја. Необичан живот једног малог србијанског ЛАУРЕНСА... Дванаестогодишњи дечак каплар у рату. Исповест човека који је као дете учинио велику услугу српској војсци у балканском рату”, *Време*, бр. 6069, 11. децембар 1938.

²⁵ Исто.

²⁶ Исто.

ност, Гавра се ужурбано враћао својим ратним друговима и пред поноћ стигао на одредиште. Поред велике логорске ватре затекао је тужна и смркнута лица. Стражар који је уочио мезимца јединице обавестио је ратне другове о његовом повратку. Неописива радост овлада је свим трећепозивцима. Војници су поскакали око логорске ватре и грабили се ко ће први да изљуби омиљеног малишана. Обратио му се и отац и упитао за пушку, јер је приметио да је нема: „Где си био до сада, питао је брижно отац... Где ти је пушка?”. Гаврило је у рапортирао: „Ето, ја сам осветлао образ и теби оцо, и целом батаљону... Нашао сам скровиште где непријатељ држи муницију и оружје”. Његов одговор је још више изненадио војнике, који су му постављали бројна питања. Изјутра се цео батаљон, предвођен капетаном Јанком Вукићевићем и малим Гаврилом, упутио ка скровишту непријатељског арсенала. По доласку и извршеном претресу пећине, најпре је Гаврило узео своју кремењачу: „Ех, рекао је друговима, има овде и лепих карабина, али ја више волим да узмем дедину кремењачу. Кад се вратим кући казаћу свима: 'Ова пушка је учинила нашој војсци велику услугу'.” Командант батаљона је тада подигао малог Гаврила и у знак захвалности пред свима га пољубио.²⁷

Исто вече командант јединице написао је исцрпан извештај својим надређенима о реализованом задатку, у коме је навео и све војничке врлине и ратне заслуге најмлађег српског војника, тада 10-годишњег Гаврила Кићевића. Невероватан успех постигнут захваљујући проницљивости и довитљивости шумадијског дечака није остао незапажен и неодужен. Само неколико дана после Гавриловог подвига трубач је позвао војнике у збор, капетан Јанко је изашао пред постројене трећепозивце и пренео им радосну вест о унапређењу заједничког миљеника и јунака: „Војници, рекао је он. Одликовао сам малог Гавру Кићевића капларским чином за подизање високог морала код војника и за неоцењиве заслуге на прикупљању непријатељског оружја”.²⁸

Јавна и званична похвала и признање међу старијим ратним друговима и оцем натерала је на сузе дечака. Гавро је заплакао од радости, али је истовремено покушавао да се сакрије емоције. Његову нелагодност приметили су ратни другови, који су се трудили да

²⁷ Исто.

²⁸ Исто.

скрену главу у страну кад је Гавра похабаним рукавом свог сељачког гуњића отирао сузе радоснице са уплаканог лица.²⁹

Убрзо је најмлађем учеснику балканских ратова издато и уручено и официјелно уверење о учешћу у рату и унапређењу. Оно гласи: „Овим се издаје уверење да је Гаврило Кићевић провео на војној дужности за време рата као ђак и добровољни обвезник од 1 априла до 17 августа 1913 године, у 1 чети, 1 батаљону, 11 пешадиског пука, трећег позива. Наредбом команданта 1 батаљона број 9, од 29 јуна 1913 године, произведен је у чин каплара”. Дупликат уверења издало је двадесет година касније, 1933, и тадашње Министарство војске и морнарице Краљевине Југославије.³⁰

Успехом, признањем и славом овенчан ратни пут Гаврила Кићевића није био окончан. Најмлађи учесник Првог балканског рата закорачио је храбро и у нови оружани сукоб, између дојучерашњих ратних савезника. Ратна стаза је Гаврила Кићевића и његов 11. пешадијски пук трећег позива, после успешно завршеног задатка у околини Косовске Митровице, водила са овог положаја према Урошевцу. У некадашњем Феризовићу Гаврилова јединица боравила је десет дана, одакле је потом железницом пребачена за Куманово, а одатле право на новоуспостављену српско-бугарску границу, где је неочекивано отпочео нови рат. Овог пута постојале су велике шансе да се малом Гаври испуни жеља да заврши на фронту. Дотад је служио војску у позадини, али су услед недостатка људства и трећепозивци били планирани да се прикључе првој линији фронта. Смртна опасност која је вребала на положају нимало није уплашила храброг Гавра, већ је, напротив, још више побудила ратнички занос. Стегао је и пољубио породичну кремењачу и изговорио: „Морамо да покажемо шта знамо”.³¹

Гаврилови трећепозивци стигли су на положај Ћермани-Сурлица, где је ископан ров према бугарској страни. На тој позицији, некадашњој тремеђи Србије, Бугарске и Османске империје, са српске стране јасно су се могли уочити покрети бугарске војске и нагомилавање непријатељских трупа. Мали Гаврило ипак није искусио дуго ишчекивано и прижељкивано ватрено крштење, јер је кратко-трајни Други балкански рат завршен пре него што је започела раз-

²⁹ Исто.

³⁰ Исто.

³¹ Исто.

мена ватре на сектору у ком су биле његове трупе. Постигнути мир и незапочета непријатељства у његовом рејону одложила су за неко време Гаврино надметање прса у прса. После окончања ратних дејстава Гаврина јединица прошла је кроз десетодневни карантин и демобилизацију. Крунисан ратним ловорикама, мали Гаврило се са својим оцем вратио у Крагујевац, где му је уприличен величанствен дочек. Грађани Крагујевца су масовно изашли на улице да поздраве прослављеног младог јунака, чијим су се делом поносили.³²

Војна каријера Михаила Кићевића

Гаврилов отац Михајло, осим што је био одговоран породични човек, честит супруг и брижан отац, посветио је свој живот војничком позиву, савесно обављајући све дужности и задатке који су му постављани. Најранији подаци о Михајловом војничком животу датирају из 1888. године, када је заведено његово одсуство у трајању од пет дана³³, а затим још додатних пет дана.³⁴ Наредне 1889. године регистровано је одсуство пешадијског потпоручника Михајла Кићевића у трајању од 15 дана у јануару³⁵ и 30 дана у јулу.³⁶ Фебруара наредне године добио је одсуство од 10 дана.³⁷ На личну молбу, а по решењу министра војног од 24. фебруара 1890. године, дотадашњи водник 3. чете 10. батаљона потпоручник Михајло Кићевић одређен је на службу при 12. батаљону и постављен за водника 2. чете.³⁸ Почетком следеће године произведен је у чин поручника³⁹, а у априлу је забележено да је, у чину пешадијског поручника, одсуствовао пет дана и да му је од војних власти у начелу одобрена женидба.⁴⁰ Убрзо затим Кићевић је одсуствовао још четири дана⁴¹, да би августа одсу-

³² „Исто.

³³ „Лични односи официрски”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 25, 18. јун 1888.

³⁴ „Исто, бр. 31, 9. август 1888.

³⁵ „Исто, бр. 3, 21. јануар 1899.

³⁶ „Исто, бр. 27, 8. јул 1889.

³⁷ „Исто, бр. 4, 1. фебруар 1890.

³⁸ „Решењима министра војног”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 8 и 9, 9. март 1890.

³⁹ *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 1, 8. јануар 1891.

⁴⁰ „Лични односи”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 16, 27. април 1891.

⁴¹ „Исто, бр. 17, 4. мај 1891.

ствовао најпре три⁴², а онда октобра још шест дана.⁴³ Потребом службе, а решењем министра војног од 29. новембра 1892. године, поручник Михајло Кићевић, дотадашњи водник 2. чете 11. батаљона, одређен је за ађутанта Шумадијског пешадијског пука, уместо поручника Милована Поповића, који је постављен за в. д. командира Михајлове 2. чете 11. батаљона.⁴⁴ На тој позицији је остао све док није, почетком 1894. године, наредбом команданта Шумадијске дивизијске области од 18. фебруара, одређен за водника 3. чете 11. батаљона „Краљице Наталије”.⁴⁵ Претходних година је спорадично привремено одсуствовао из војске, и то три дана у 1892. години⁴⁶ и четири дана 1893. године.⁴⁷ И 1894. године је одсуствовао четири дана.⁴⁸ Марта 1899. године Кићевић је одређен за ађутанта у 3. пуковској окружној команди.⁴⁹

Војни министар одобрио је 25. априла 1899. године пешадијском капетану 1. класе Михаилу Кићевићу полагање испита за чин пешадијског мајора.⁵⁰ Наредбом команданта активне војске од 14. априла, капетан 1. класе Кићевић је одређен на службу у 3. пуковску окружну команду и назначен је за ађутанта команде.⁵¹ Октобра исте године одређен је за командира пекарског одељења тимочког профијантског слагалишта.⁵² Крајем исте године одређен је на службу у 2. пуковску окружну команду, где је назначен за командира пекарског одељења тимочког профијантског слагалишта.⁵³ Наредне године, решењем војног министра од 28. октобра, Кићевић је одређен на

⁴² Исто, бр. 29, 10. август 1891.

⁴³ Исто, бр. 39, 19. октобар 1891.

⁴⁴ „Решењима министра војног”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 50 и 51, 8. децембар 1892.

⁴⁵ Исто, бр. 7 и 8, 23. фебруар 1894.

⁴⁶ „Лични односи”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 8, 24. фебруар 1892.

⁴⁷ Исто, бр. 6, 16. фебруар 1893.

⁴⁸ Исто, бр. 23 и 24, 25. мај 1894.

⁴⁹ „Наредбама команданата активне војске”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 10, 13. март 1899.

⁵⁰ „Решењима војног министра”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 17, 1. мај 1899.

⁵¹ „Наредбама команданата активне војске”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 15, 17. април 1899.

⁵² Исто, бр. 41, 16. октобар 1899.

⁵³ Исто, бр. 46, 27. новембар 1899.

службу у 11. крагујевачку пуковску окружну команду.⁵⁴ Априла 1901. године, са службе у крагујевачкој 11. бригадној окружној команди, по наредби министра војног Кићевић прелази за среског официра за срез темнићски.⁵⁵ Половином 1901. године, наредбом министра војног од 22. јуна, одобрено му је полагање испита за чин пешадијског мајора у току године.⁵⁶ Нешто касније, 25. августа 1901. године, наредбом министра војног, дотадашњи срески официр за срез темнићски, округа моравског, одређен је за руковаоца пуковског слагалишта 19. пешадијског пука.⁵⁷

Службовање при војсци привремено је прекинуто и укаљано дисциплинском мером удаљавања шест месеци од службе, којом је Кићевић осуђен пресудом Војног дисциплинског суда од 16. октобра 1906. године.⁵⁸ У освит 1908. године Кићевић, који је дотле био на располагању у крагујевачком гарнизону, одређен је наредбом министра војног на службу у 11. крагујевачку пуковску окружну команду.⁵⁹ Није познато какав је је преступ починио, али је војничка путања пешадијског капетана I класе Михајла Кићевића упрљана казном од десет дана затвора која му је изречена 3. децембра 1908. године пресудом Војног суда за офицере.⁶⁰ Без обзира на одлежану казну, Кићевићево активно службовање у војсци је настављено. Наредне 1909. године, наредбом команданта Шумадијске дивизијске области од 6. новембра, Кићевић је одређен на службу у управу гарнизона крагујевачког.⁶¹ Већ почетком следеће године Кићевићу је, у чину пешадијског капетана 1. класе, стигло решење о пензионисању.⁶² Одлука је потврђена указом краља Петра у новоослобођеном

⁵⁴ „Решењем војног министра”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 44, 4. новембар 1900.

⁵⁵ „Наредбом министра војног”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 17, 17. април 1901.

⁵⁶ *Исто*, бр. 28, 24. јун 1901.

⁵⁷ *Исто*, бр. 39, 2. септембар 1901.

⁵⁸ „Осуђени”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 31, 25. новембар 1906.

⁵⁹ „Наредбом министра војног”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 2, 9. јануар 1908.

⁶⁰ „Лични односи”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 12, 8. март 1909.

⁶¹ „Наредбом команданта Шумадијске дивизијске области”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 43, 13. новембар 1909.

⁶² *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 1, 9. јануар 1910.

Скопљу, 20. октобра 1912. године.⁶³ Са војне експедиције у Африци током Великог рата, по повратку у Крагујевац након ослобођења отаџбине, довео је и једног тамнопутог домороца, који му је постао лична послуга.⁶⁴ У годинама после Првог светског рата настављено је војно напредовање искусног ратника. Краљ Александар унапредио је мајора Михајла Г. Кићевића у чин резервног потпуковника током почетног тромесечја 1924. године.⁶⁵ У том чину Михајло Кићевић умро је 3. септембра 1931. године у Крагујевцу.⁶⁶

Породица Кићевић у годинама Првог светског рата

Током година окупације у Првом светском рату мајка Милева Кићевић живела је окружена децом, једно време и у Бугарској, односно крајевима које је она окупирала. Крајем 1916. и почетком 1917. године били су у Феризовићу. Брижан супруг и отац тражио је начина како да ступи у контакт са најближима и нађе могућност да им новчано помогне. Покушавао је преко штампе да дође до њих. С тим у вези јављао је жени: „Обраћао сам се преко листова огласом више пута и не добих никаква гласа о вама. Јавите се јесте ли сви живи и здрави. Новац ће те примити од госп. Милана Генова, апотекара из Скопља. Кад примиш, јави се преко 'Београдских Новина' колико сте примили. Ја сам здрав. Поздравља и љуби све, Мика”.

Са тим скопским апотекаром контактирао је и Милевин брат: „Данас ти упутих преко Женеве две упутнице у вредности 450 драхми. Молим те као мог старог колегу, да горњу суму новаца пошаљеш по твом момку мојој сестри Милки Мих. Кичевића, која је сада са дјецом у Феризовићу. Од горње суме узми трошак за момка. Нека узме признаницу од моје сестре и нека јави, да јој је муж Мика здрав у Африци. О извршењу молим те извести ме писмом или огласом.

⁶³ *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 22, 24. октобар 1912.

⁶⁴ Ауторизовани текст интервјуа са Татјаном Дракулић, у поседу аутора. Мај 2018.

⁶⁵ *Службени војни лист* – орган и издање министарства војске и морнарице, бр. 13, 14. март 1924.

⁶⁶ „Читуља”, *Службени војни лист* – орган и издање министарства војске и морнарице, бр. 45, 16. новембар 1931.

Много ти благодарим на хуманитарном одзиву и поздравља те Данило Атанацковић, апотекар”.⁶⁷

Из Феризовића се Милева Кићевић писаним путем обратила Јовану Премовићу у Женеви, с молбом да јој помогне да пронађе супруга: „Молим извјештај о моме мужу Михајлу Кићевићу, пјеш. мајору, бившем команданту у Феризовићу. Нек се јави што прије, јер смо у бризи. Милка Кићевић, Феризовић, Радославова ул. 22”.⁶⁸ Док су боравили на тамошњој адреси, посредством Јована Премовића из Женеви, а преко аустријске окупационе штампе на српском језику, која је излазила у Београду, он им се и јавио: „Драга моја Милка и мила децо. Ја сам здрав, а то још више вама желим. Из даљине и са пуним срцем и жељама честитам ти Милка 9. фебруар као дан наше двадесетпетогодишње брачне везе. Бринем за све вас, јер од нашег расанка ни до данас нисам добио од вас тачан извештај или бар једну карту те да знам да ли новац примате који шаљем теби и Јели. Вера, Љуба и Драги да уче, Гашу и Круну за више разреде, јер ће за неуспех сви бити одговорни, је су ли деца здрава? и Јела као и чим се занимају. Новац штеди до крајњих мера. Све љуби и поздравља Мика – тата”.⁶⁹

Два месеца доцније истим путем Милева је одговорила супругу, који се тада налазио у Африци. Из овог писма дознајемо о животу и материјалним, стамбеним, међуљудским и другим приликама са којима су се суочавали Кићевићи у окупираној Србији: „До сада сам у Лесковцу била, а сад сам у Крагујевцу. Од тебе сам примила новац послан преко Геновића. Ја сам у оскудици. Води рачуна о нама, јер сваки себе гледа. Јављај се чешће. Фотографију пошљи. Шаљи новац преко Виенер-Банке за Драгутина. Прими поздрав од мене, деце, Драгутина, Мице и деце, твоја Милка Кићевић. Крагујевац”.⁷⁰ Најстарија ћерка Јевросима боравила је тих месеци у Косовској Митровици и радила као телефонисткиња. Њој се путем истих веза обратио извесни Густав Хабер, с поруком да му се јави ради пријема новца.⁷¹

⁶⁷ *Beogradske novine*, br. 305, 16. decembar 1916.

⁶⁸ *Isto*, br. 267, 8. novembar 1916; *Isto*, br. 268, 9. novembar 1916.

⁶⁹ *Isto*, br. 76, 19. mart 1917.

⁷⁰ *Isto*, br. 135, 18. maj 1917.

⁷¹ *Isto*, br. 115, 28. april 1917.

Кићевићи као добротвори

Кићевиће није красило само родољубље, лична и национална пожртвованост. Сходно својим финансијским могућностима, учествовали су и у хуманитарним акцијама, помажући унесрећене, беспомоћне и сиромашне људе. После мужевљеве смрти удовица Милева донирала је у више наврата новац за потребе штићеника Домова слепих витешког краља Александра у Земуну. Приликом обележавања значајног јубилеја – двадесетогодишњице од оснивања Домова и уједно крсне славе исте установе, Милица је октобра 1937. године издвојила и уплатила 20 динара.⁷² За крсну славу Домова – Крстовдан, две године касније донирала је једнаку новчану дознаку.⁷³ Истим поводом за обневиделе питомце Домова приложила је помоћ у износу од 10 динара и ћерка Драгиња Кићевић.⁷⁴

Живот Гаврила Кићевића после славног подвига 1913. године

У новој јужнословенској држави Гаврило је у војсци стекао више чинове. Након што је каплар-ћак положио испит за чин резервног инжењерског потпоручника, септембра 1926. године⁷⁵, крајем 1927. наредник-ћак Гаврило М. Кићевић унапређен је у чин резервног инжењерског потпоручника.⁷⁶ Следеће унапређење наступило је 1932. године, када га је краљ Александар произвео у чин резервног инжењерског поручника.⁷⁷ У међуратном периоду Гаврило је био запослен као порезник⁷⁸. Персидом Пеком Д. Николић (рођ. 1905?), из добростојеће београдске породице, чија је мати Роксанда Николић била једна од оснивачица Кола српских сестара⁷⁹, верио се

⁷² „Прилози”, *Правда*, бр. 11.843, 9. октобар 1937.

⁷³ *Исто*, бр. 12.535, 29. септембар 1939.

⁷⁴ *Исто*, бр. 12.543, 7. октобар 1939.

⁷⁵ „Лични односи”, *Службени војни лист* – орган и издање војног министарства, бр. 39, 18. септембар 1926.

⁷⁶ „На знање.”, *Службени војни лист* – орган и издање министарства војске и морнарице, бр. 37, 23. август 1928.

⁷⁷ *Службени војни лист* – орган и издање министарства војске и морнарице, бр. 31, 6. септембар 1932.

⁷⁸ Ауторизовани текст интервјуа са Татјаном Дракулић, у поседу аутора. Мај 2018.

⁷⁹ *Исто*.

14. маја 1939. године у Београду.⁸⁰ Априла 1940. године добили су ћерку Веру. Сем ње, имали су и сина Душана, који је угледао свет после Другог светског рата, 1945. године у Београду. За време Другог светског рата Гаврило је са супругом и ћерком боравио у Горњем Милановцу. Ту је често долазио у додир са припадницима разних војних формација, које су током устаничке 1941. године учиниле Србију великим бојиштем. Једном је замало одведен у Љотићевце, али су одустали због потребе да се нађе свом малом детету. Након спаљивања и бомбардовања Горњег Милановца, октобра 1941, немачки окупатор лишио је слободе многе тамошње становнике, па је мушкарце камионима одвезао у Крагујевац, где су стрељани. Међу њима се нашао и Гаврило, који је стицајем срећних околности избегао ликвидирање и успео да побегне. По завршетку рата вратио се са супругом и ћерком у Београд. Нове комунистичке власти одузеле су им значајан део имовине и у део породичне куће уселили нова лица, а због буржоаског порекла присиљавали су Персиду на принудни рад у послератној обнови разрушене престонице. Револтирана због таквог односа режима према њој и њеној породици, одлучила је да остане у другом стању и тако избегне понижење и одвођење на принудни рад. Супружници су остали верни старом систему вредности, православној традицији и српству. Гаврило је певао у црквеном хору, а приложио је новац и за храм Св. Саве на Врачару. Био је миран, повучен и скроман, волео је музику. Брак им је био хармоничан, испуњен љубављу и разумевањем. Слободно време користили су за шетњу и путовања.⁸¹ Гаврило Кићевић добио је држављанство СР Србије и СФРЈ тек крајем 1980. године, решењем Секретаријата за општу управу СО Звездара, бр. 204-3060 од 20. 10. 1980. године.⁸² После дужег боловања преминуо је 6. маја 1985. године у Београду.⁸³

И после више од једног столећа од окончања, балкански ратови и њихови актери закупају пажњу истраживача и јавности.

⁸⁰ Позивница за веридбу, у власништву Офелије Кићевић.

⁸¹ Ауторизовани текст интервјуа са Татјаном Дракулић, у поседу аутора. Мај 2018.

⁸² ИАШ, Збирка матичних књига рођених Крагујевац, Храм успења Пресвете Богородице, књ. 16-ХП-1902 / 27-Х-1906, стр. 21.

⁸³ Ауторизовани текст интервјуа са Татјаном Дракулић, у поседу аутора. Мај 2018.

Многе епизоде овог сукоба остале су непознате и неосветљене у историографији, а таква је и необична прича о најмлађем учеснику Гаврилу Кићевићу из Крагујевца. Овај 9-годишњак, син јединац војног лица, добровољно је отишао у рат, напустивши топлину породичног дома и пажњу седам сестара. Васпитаван у родољубивом духу, прикључио се српској војсци и у истој јединици са својим оцем, са трећепозивцима, био је распоређен у околини ослобођене Косовске Митровице. Игром судбине балкански ратови су једини у којима је учествовао, иако не у самим борбама. Дечак ратник није војевао у Првом светском рату, који је убрзо наступио. У зрелим годинама дочекао је и Други светски рат, али су га оружани обрачуни и овога пута мимоишли. Војне игре из раног детињства заменио је браком, породицом и послом. Водио је миран, пристојан и породичан живот. Његов хвале достојан ратни подвиг брзо је заборављен.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

Необјављени извори – архивска грађа:

Историјски архив Шумадије (ИАШ). *Збирка матичних књига рођених Крагујевац*. Храм успења Пресвете Богородице, књ. 16-XII-1902 / 27-X-1906.

ИАШ. *Збирка матичних књига рођених Крагујевац*. Храм успења Пресвете Богородице, књ. 3-VIII-1893 / 7-XI-1894.

ИАШ. *Збирка матичних књига рођених Крагујевац*. Храм успења Пресвете Богородице, књ. 7-IX-1894 / 23-I-1897.

ИАШ. *Збирка матичних књига рођених Крагујевац*. Храм успења Пресвете Богородице, књ. 1900-1901.

Необјављени извори – усмена казивања:

Ауторизовани текст интервјуа са Татјаном Дракулић, у поседу аутора. Мај 2018.

Необјављени извори – приватна документација:

Фотографије и документа у поседу Офелије Кићевић.

Објављени извори:

Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914, књ. V, св. 3, приредио Михајло Војводић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1985.

Дневна штампа:

Обичан, Јован. „Јединствена ратна историја. Необичан живот једног малог србијанског ЛАУРЕНСА... Дванаестогодишњи дечак каплар у рату. Исповест човека који је као дете учинио велику услугу српској војсци у балканском рату”. *Време*, бр. 6069, 11. децембар 1938.

„Плен код Митровице”. *Ратни телеграми*, бр. 15, 22. октобар 1912.

Периодична и остала дневна штампа:

Београдске новине (1916, 1917)

Правда (1937, 1939)

Просветни гласник – службени орган Министарства просвете Краљевине Југославије (1932, 1933, 1937)

Службени војни лист – орган и издање војног министарства (1888–1910, 1912).

Службени војни лист – орган и издање министарства војске и морнарице (1924, 1926, 1928, 1931, 1932)

ЛИТЕРАТУРА:

Albala Lebl, Paulina. *Tako je nekad bilo*. Београд: Aleksandar Lebl, 2005.

Антић Чедомир и Ненад Кецмановић. *Историја Републике Српске*. Београд: Недељник, 2016.

Арсиф, Милутин М. *Мемоари малог војника, приредио Милољуб Арсиф*. Краљево: Историјски архив Краљево, 2016.

Богдановић, Димитрије. *Књига о Косову*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1985.

Дамјановић, М. Милош. „Јевреји на Косову и Метохији током Балканских и Првог светског рата”. *Државност, демократизација и култура мира*, ур. Бојана Димитријевић, 109–129. Ниш: Универзитет у Нишу – Филозофски факултет, 2015.

Јовићевић, П. Андрија. *Дневник из балканских ратова*. Београд: Службени лист СРЈ, 1996.

Озимић, Небојша. *Јевреји у логору на Црвеном крсту*. Ниш: Народни музеј Ниш, 2014.

Петровић, Вукашин Ј. *Мемоари, приредио Слободан Турлаков*. Београд: Српска академија наука и уметности, 2009.

Секулић, Весна. „Ослобођење Косовске Митровице у Првом балканском рату”. *Баштина*, 17/2004, 151–171.

Станојевић, Станоје. *Српско-турски рат 1912. године*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1928.

Milos M. Damjanovic, PhD candidate

UNIVERSITY IN PRISTINA

FACULTY OF PHILOSOPHY – KOSOVSKA MITROVICA

THE YOUNGEST PARTAKER IN THE BALKAN WARS – FEATS OF THE VOLUNTEER IN WAR AND CHETNIK GAVRILO KICEVIC

(Summary)

The generation of Serbs that led and participated in the liberation Balkan Wars was preliminary formed in the spirit of patriotism, national liberation, and unification. Shortly before the outbreak of the First Balkan War and in the course of it, the Serbian youth, pupils, and students have largely been imbued with the legacy of Kosovo, impatiently awaiting the clash with the age-old enemy who kept their compatriots in captivity, fervently supported revenging Kosovo, and actively acted with the goal of spreading nationalistic ideologies – of Greater Serbia and that of Yugoslavhood. The historically important moment of the outbreak of the war against the Ottoman Empire in 1912 was an ideal chance for many of them to confirm the readiness and self-contribution in the liberation process. The eruption of enthusiasm that seized Serbs was materialized in the form of multiple forms of assistance and support to the Serbian state, people, and military. Individuals from the Serbian lands and the diaspora, as well as associations of nationally conscious individuals offered their resources day and night to the Serbian belligerent without delays, and in a selfless manner. Their engagement was significant in all fields, therefore also welcomed and useful for achieving war aims. A large number of Serbs, but also members of other South Slavic nations heated to Yugoslavhood voluntarily joined the Serbian army, medical teams, charitable missions, and organizations, so as not to remain excluded from crucial events. In this manner, they themselves became actors of the events that were a turning point in the course of Serbian history, becoming certainly a milestone in the Serbian nation's being. The work of many Serbian war volunteers, out of which some individuals were distinguished, public figures, is mostly known. Some of them remained unknown to the domestic historiography for longer than a century, which is the case of the 9-year-old Gavrilko Kicevic from Kragujevac, who would come to play a major role in his unit. Lined among the oldest, third-line soldiers by the military, the war path led him to Kosovska Mitrovica, Zvecan, and the surrounding mountainous villages, where the unit was ordered to find places where weapons were hidden by local Albanians. After futile, fruitless, and long-term attempts of the unit to carry out the order, the child-warrior managed to outwit his Albanian peers and find out the location of the ammunition depot. For his great military success and war feats, the youngest participant of the Balkan Wars was awarded promotion to the rank of Corporal.

KEY WORDS: Balkan Wars, volunteers, Chetniks, third-liners, Gavrilko Kicevic, Kragujevac, Kosovska Mitrovica, Zvecan, Albanians, Serbs.